

Medikamentu pieejamība Latvijā no 1940. līdz 1944. gadam

Sabīne Lauze, Baiba Mauriņa, Venta Šidlovska

Rīgas Stradiņa universitāte, Zāļu formu tehnoloģijas katedra, Latvija

Ievads. 1939. gadā, Otrā pasaules kara priekšvakarā, Latvijas iedzīvotāju apgāde ar medikamentiem bija liela izaicinājuma priekšā. Neskatoties uz pašmāju farmaceitiski ķīmisko ražotņu izaugsmi, daudz medikamentu Latvijā ievada no ārzemēm, īpaši no Vācijas. Paredzot grūtības medikamentu sagādē, Farmācijas pārvalde nosūtīja komandējumā divus savus pārstāvjus uz Vāciju un Holandi. Tā rezultātā 1940. gada sākumā Latvija saņēma ārstniecības līdzekļu pasūtījumu aptuveni divu miljonu latu vērtībā. Medikamentu iepirkums bija noticis īstajā laikā, taču turpmākos kara gadus Latvijas iedzīvotājiem bija jārēķinās ar stingru medikamentu sadali un aprites kontroli.

Darba mērķis, materiāls un metodes. Materiāli pētījumam iegūti Latvijas Valsts vēstures arhīvā, Latvijas Valsts arhīvā un XX gadsimta periodiskajā presē. Pētījums ir aprakstošs un retrospektīvs.

Rezultāti. 1940. gada sākumā Latvijas presē parādījās brīdinājumi par medikamentu piegādes grūtībām un aicinājumi ārstiem izrakstīt zāles racionāli. Ierobežota patēriņa medikamentu un medicīnas preču sarakstā bija minēts dzīvsudrabs, mentols, kampars, kofeīns, zivju eļļa, vazelīneļļa un augu eļļas, kā arī vate, marle un lignīns. PSRS okupācijas laikā medikamentu piegāde no ārvalstīm nenotika; bolševikiem atkāpjoties, daļa aptieku un lieltirgotavu tika izlaupītas, liels zaudējums bija Liepājā nodedzinātā medikamentu vairumtirdzniecības bāze. Pēc Farmācijas pārvaldes priekšnieka A. Dzirnes aprēķiniem 1941. gada kara darbības rezultātā iznīcināto un izlaupīto medikamentu summa lieltirgotavās bija 43 886 reihsmarkas (RM), bet aptiekās – 93 286 RM.

1941. gadā Farmācijas pārvalde uzsāka stingru medikamentu sadali. Daži ārvalstu medikamenti tika izsniegti aptiekām tikai ar Farmācijas pārvaldes atļauju, bet iedzīvotājiem – tikai pret ārsta recepti. Ļoti trūka firmas “Bayer” medikamentu, piemēram, fenacetīna, dzīvsudraba sāļu, barbiturātu, kodeīna, kofeīna, kalcija sāļu, visu vitamīnu un hormonu preparātu. Tika ieviestas stingras mēneša normas ekstemporālo zāļu gatavošanā nepieciešamo vielu – spirta, cūku un liellopu tauku, cukura, glicerīna, eļļas – saņemšanai. Pastāvēja ierobežojumi dažādu kosmētisko līdzekļu izrakstīšanā, arī supozitorijiem, kuros tika izmantots kakao sviests. Medikamentu piegāde no Vācijas tika atjaunota 1942. gadā ar sabiedrības “Pharm-Ost” starpniecību, kurai bija monopoltiesības zāļu piegādē. 1942. gadā tika piegādāti medikamenti 250 000 RM vērtībā, bet 1943. gadā – jau 1,5 miljonu RM vērtībā. Situāciju stabilizēja pašmāju zāļu ražotāji “Farmācija”, “Medfro” un “Farmazans”, kas ražoja dažādus galēniskos preparātus, ampulas un tabletes. Īpaši jāuzsver A/S “Farmācija” jēlmorfija pārstrāde un kodeīna, etilmorfīna un morfīna ražošana.

Secinājumi. Latvijas iedzīvotāji Otrā pasaules kara laikā nepiedzīvoja katastrofālu zāļu trūkumu, taču zāļu patēriņā bija jāievēro taupība. Galvenokārt trūka Vācijā ražoto patentēto medikamentu, ārzemēs ražoto zāļu izejvielu, dezinfekcijas līdzekļu, ziepju un pārsienamo materiālu. Nav pierādījumu tam, ka iedzīvotāji masveidā būtu cietuši medikamentu trūkuma dēļ, jo aptiekas turpināja strādāt arī kara apstākļos. Visbiežāk dažādas neērtības piedzīvoja ārsti, izrakstot ekstemporāli pagatavojamās zāles. Farmācijas pārvalde stingri uzraudzīja aptieku rīcību, izsniedzot medikamentus, kā arī analizēja ārstu ikdienā parakstītās receptes un nereti sūtīja ārstiem vēstules ar aizrādījumu par neracionālu vai pārāk izšķērdīgu zāļu izrakstīšanu.